

La rambla de Pi i Margall de Girona, a començament de segle.

Lectura de «Girona i jo» de Miquel de Palol

ÀLEX BROCH

Eom diu Josep Murgades en referir-se a la tipologia d'un gènere com és el de memòries i dietaris: "Enfront de l'heroi fictici de la novel·la, dotat d'un valor de prototipus i, per tant, d'una validesa general, es dreça l'heroi real, significatiu precisament per allò que té de personatge particular i concret, que oposa a la dimensió mítica del primer la del seu testimoni històric"⁽¹⁾. Així, doncs, el llibre de memòries *Girona i jo*⁽²⁾ de l'escriptor Miquel de Palol mostra la particularitat vivencial d'un heroi real amb la voluntat de presentar-nos un testimoni històric dels seus trenta-cinc primers anys de vida. Ell com individu i la societat que l'acull, la ciutat de Girona com a context urbà, seran els dos eixos d'exposició d'aquest discurs reflexiu a què Miquel de Palol, en edat avançada, sotmet el seu record i

memòria tot acabant-lo, justament, tres mesos abans de la seva mort. Miquel de Palol redactava la part final d'aquest primer volum de les seves Memòries el mes de maig de 1965 i moria l'agost següent: "Poc temps, molt poc temps abans de morir, el pare va deixar d'escriure aquest primer –i dissortadament únic– volum de les seves Memòries. Això era durant el mes de maig del 1965 i finava a l'agost següent. Havia complert vuitanta anys pel febrer"⁽³⁾. Els altres volums, –un segon de caire polític que abastava fins al 1936 i un tercer que ens situava a la post-guerra: "Seguia una segona part de tipus polític que ens portava al 1936 i, una darrera, des d'aquella data fins avui",⁽⁴⁾ no es van arribar a escriure tot i existir el redactat d'unes primeres notes el valor de les quals sols està en el secret de la família de l'autor: "Les notes són veritablement interessants, però no sé si tindrà ànims i prou dades per a fer-ne un llibre publicable"⁽⁵⁾.

La lectura de *Girona i jo* ens situa, per tant, davant l'autobiografia d'un heroi real la vida del qual es desenvolupa a la ciutat de Girona en el tombant de segle⁽⁶⁾. Etapa marcada literàriament per la presència estètica del Modernisme i per la subsegüent confrontació amb el Noucentisme que es convertí en l'estètica dominant dels cenacles barcelonins decisors de la cultura catalana. Internacionalment l'esclat i desenvolupament de la 1a. Guerra Mundial serà el fet més transcendental dels viscuts per Miquel de Palol. A nivell català diversos són els fets que marquen l'itinerari cronològic de Miquel de Palol –1885. Memorial de Greuges; 1892. Bases de Manresa; 1906. La "Solidaritat Catalana"; 1909. La Setmana Tràgica; 1914 La Mancomunitat de Catalunya–. De tota manera no hi ha una referència important a cap d'ells, principalment als darrers quan l'autor podia tenir ja consciència i coneixement del que succeïa entorn seu. No cal intentar escatir-ne ara la

m de Palol

raó. Malauradament, però, la distància que hi ha entre Barcelona i Girona –breu però a vegades tan gran– sembla explicar una part d'aquesta visió gironina de la societat catalana que sempre domina al llarg de *Girona i jo*. Els conflictes de carrer, els desordres socials, atemptats o vagues, sempre són referits a una llunyana Barcelona tot contraposant-la a la placidesa d'una Girona no exempta de conflictes però d'una intensitat menor als esdevinguts a l'altra ciutat. La primera joventut de l'autor pot explicar inicialment aquestes absències. per altra banda es curiós observar com les referències a la 1a. Guerra Mundial són fetes per veure com un esdeveniment així podria influir en el desenvolupament i en la història d'una ciutat com Girona, tan propera a la frontera, o bé per explicar l'aventura, com una conseqüència d'aquesta proximitat, d'ésser presos com a possibles "espions" al servei de no se sap certament quines forces ocultes en una excursió a Perpinyà feta cinc mesos abans d'esclatar el conflicte.

L'etapa més política o de compromís cívic de Miquel de Palol queda fora de l'espai cronològic d'aquest primer volum i malauradament únic d'aquesta autobiografia inconclusa. Es desenvolupa als anys vint i trenta entrant al grup d'Acció Catalana de Nicolau d'Olwer⁽⁷⁾ i essent regidor de l'Ajuntament de Girona entre 1931 - 1933 en

funció quasi d'alcalde, per absència del Diputat a Corts Miquel Santaló, segons ens explica Maria Dolors Fulcarà a *Girona i el Modernisme*: "A les eleccions municipals de l'abril del 31 triomfà la candidatura de coalició d'Esquerra Republicana a Catalunya i Acció Catalana Republicana; la primera tinència d'alcaldia correspongué a Miquel de Palol; ja que l'alcalde, Miquel Santaló, la major part de temps era absent de la ciutat, perquè havia de conjuminar aquest càrrec amb el de diputat a Corts. Pràcticament fou Miquel de Palol qui exercí la primera magistratura durant el període 1931 - 1933"⁽⁸⁾. De tota manera, al marge de tots aquests compromisos o activitats cívico - polítiques de base diguem-ne institucional, no es pot deixar de remarcar la continua activitat crítica i revoltada del jove Miquel de Palol i del seu grup d'amics: Prudenci Bertrana, Xavier Montsalvatge, Carles Rahola, entre els principals. Aquesta activitat es manifesta en les nombroses iniciatives periodístiques, col·laboracions a la premsa i creació de setmanaris que el grup de joves de Girona porta a terme i que Miquel de palol recull en diversos dels capítols de *Girona i jo*. En aquest aspecte la seva adscripció a un catalanisme anticonservador, esquerrà i republicà és prou evident. I això tant pel que fa als ambients intel·lectuals de la seva ciutat com als barcelonins. En el

capítol VIII, quan narra la seva estada a Barcelona amb motiu del seu servei militar, fa referència a la seva relació amb joves ambients literaris i progressistes de la ciutat, sobretot a partir del moment que té la possibilitat de col·laborar a la plana literària d'"El Poble Català", la qual cosa li permet d'entrar en contacte amb aquella joventut "que es formava en el cercle esquerrà i inconformista del diari"⁽⁹⁾.

MEMÒRIA D'UN TEMPS PERSONAL

En tot llibre de memòries hi haurà, així, una temporalitat històrica o, millor, un llaç de relació dialèctica amb el temps històric que configura la cronologia personal de l'autor i el seu propi desenvolupament exterior. Com ens recorda Murgades en el treball abans esmentat: "en la major part dels casos, l'objectiu perseguit per l'autor és el de deixar constància de què ha estat la seva vida en el context històric que l'ha envoltada, tot establint una relació dialèctica entre aquests dos pols, l'individual i el col·lectiu, que li permetin a ell, i de retruc al lector, de comprendre's més a si mateix i al seu temps. L'oscil·lació derivada d'aquesta

El pont de Pedra, a la mateixa època.

Girona, 1905.

«Girona i jo»

ambivalència, relació de la pròpia vida, d'una banda, reflex testimonial d'un moment històric, de l'altra, constitueix la característica primordial del gènere, i de l'equilibri resultant entre els dos factors depèn en bona part la qualitat de l'obra⁽¹⁰⁾.

És evident, doncs, que, sovint, en l'autobiografia d'un polític aquesta "temporalitat històrica" és l'eix principal entorn del qual l'autor estructura el seu ordre discursiu que no sol ésser altra cosa que la seva personal manera d'interpretar i incidir en la marxa dels fets històrics que memorialitza. En el llibre de memòries de Miquel de Palol, aquesta "memòria històrica" referida als esdeveniments socials del país és, com hem tractat d'explicar a l'apartat anterior, quasi inexistent. En tot cas, la seva "temporalitat històrica" estarà referida a una història intel·lectual i literària, però tampoc d'una manera dominant. Aquest és, per tant, el nostre criteri. Cert que les referències al món intel·lectual i literari seran suficients per a definir, d'una manera prou clara com l'autor de vuitanta anys veu els seus propis anys de joventut i els elements que intervenen en la seva formació i evolució així com la posició que pren davant el propi procés creatiu. Les memòries de Miquel de Palol no són, però, unes memòries estrictament literàries tot i que el món literari i intel·lectual no és absent. Així, com recorda el seu fill Pere de Palol: "en aquest volum de Memòries hi ha un home que està de tornada absolutament de tot, i que es mira el "seu món" amb bon xic de nostàlgia i amb una total benevolència, que només trenca

algunes vegades la finíssima ironia que sempre l'acompanya. Passa per sobre les coses moltes vegades sense ni tan sols tocar-les, i deixa caure els judicis amb la naturalitat i amb tota la bonhomia d'un escriptor de vuitanta anys"⁽¹¹⁾. No hi ha doncs, allò que sembla que podria haver-hi en aquestes memòries, que és una actitud de greuge contra la cultura catalana per la marginalitat i reducció a "poeta local" a què en vida fou sotmès l'autor. El llibre, com ho recorda el seu fill, no té "cap mena de verí", tot el contrari: "L'elegància amb què ho ha oblidat tot en les seves Memòries ens retrata tota la seva finor d'esperit"⁽¹²⁾.

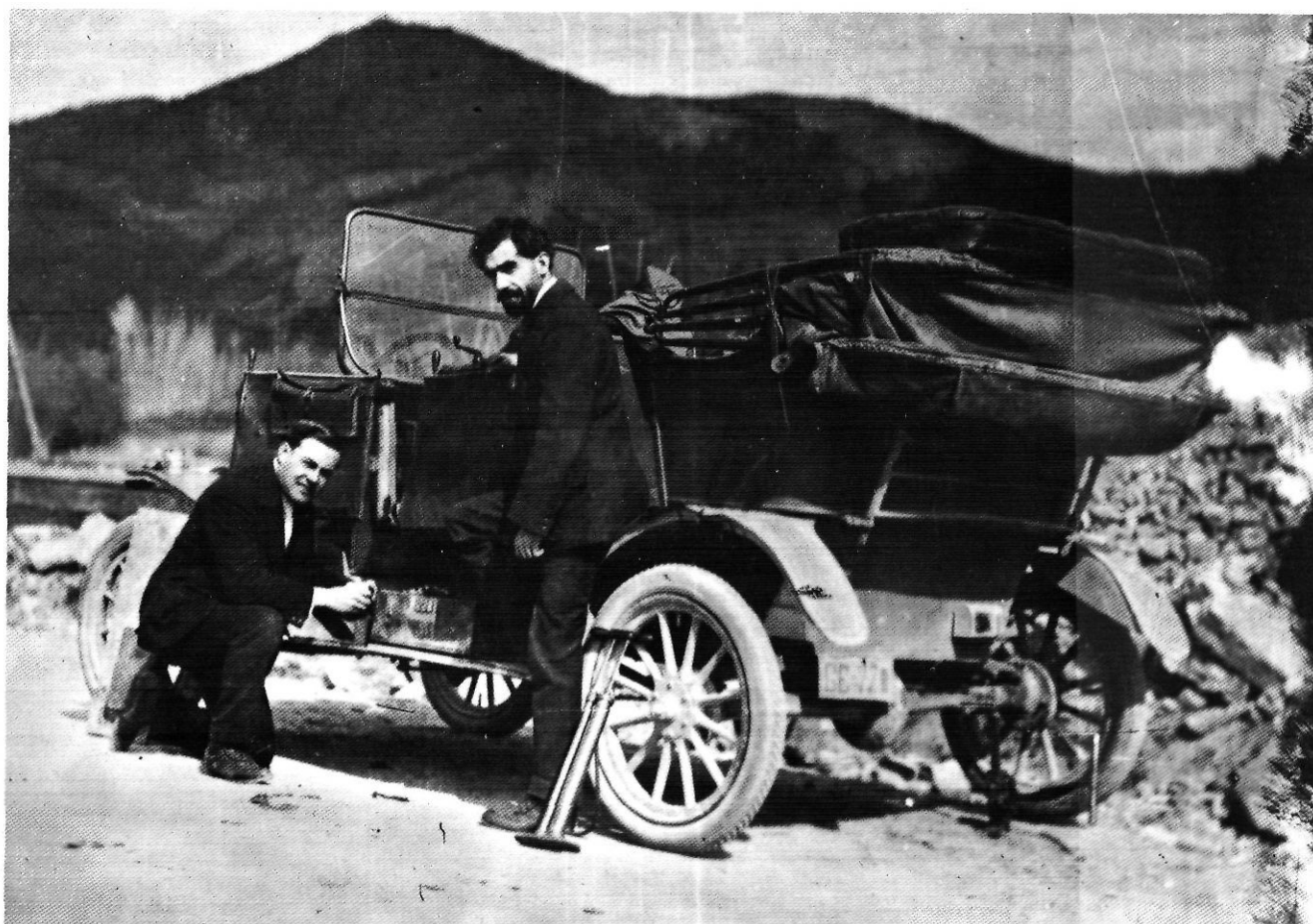
Refusada, per tant, la temporalitat històrica d'aquestes memòries, limitada la presència de la historicitat literària tot i la seva importància per entendre el personatge, pensem, en el propòsit de definir la tipologia del gènere memorialístic —dieteris, memòries, autobiografies, confessions i epistolares—, que la historicitat dominant a *Girona i jo* és la temporalitat personal o individual, l'esbós i desenvolupament de la cronologia interior del jo narratiu, de l'home i escriptor Miquel de Palol. Però junt a ell, i com a context referencial, la gran protagonista d'aquest volum de memòries és la ciutat de Girona fins al punt que sovint sembla ésser el gran eix de descripció, creant dins el discurs autobiogràfic un espai i un temps específic que és la historicitat de la pròpia ciutat de Girona. Per altra banda, com explicarem en parlar de l'estructura del llibre, Girona és la referència externa a l'autor més continuada i extensa al llarg del llibre. El títol, doncs, del llibre, *Girona i jo*, és definidor i, qui sap, si una intel·ligent i hàbil venjança de

l'autor contra tots aquells que el reduïren a l'àmbit de "poeta local". Dins d'aquesta "localitat" gironina, ara, el nom de Miquel de Palol és imprescindible per conèixer la historicitat de la ciutat, sobretot pel que fa a les dues primeres dècades d'aquest segle, el temps que abasta la cronologia d'aquestes memòries. En assumir conscientment en aquestes memòries la "localitat" gironina transcendeix el límit geogràfic per assolir una condició nova en aparèixer com un home que viu amb atenció i interès el seu temps cronològic i sap interpretar una part important del seu context urbà. I sense voler caure en el perill o error que assenyala Pere de Palol si pretenguéssim reduir l'obra de Miquel de Palol a "només el document o, en el pitjor cas encara, l'anècdota d'una ciutat i d'uns temps tan oposats als d'ara"⁽¹³⁾, és evident que la lectura de *Girona i jo* permet accedir a la lectura d'una "quotidianitat" que podem o no interpretar com a document, però que ens introdueix en el coneixement d'una ciutat en un moment donat de la seva història. Aquesta característica de "quotidianitat" per a nosaltres no té cap connotació pejorativa, tot el contrari, esdevé una prova de la importància de la ciutat dins el llibre definint un eix estructural bàsic i una visió específica de la història interior de la ciutat, car *Girona i jo* mostra essencialment la Girona de Miquel de Palol.

L'ESTRUCTURA DEL LLIBRE

Definit el llibre de memòries de Miquel de Palol com una memòria

personal subjecta bàsicament a la temporalitat cronològica del propi autor no és difícil imaginar que ha d'haver-hi una estructura temporal que orienti el procés descriptiu de la memòria. A *Girona i jo* no hi ha una datació concreta. Són divuit capítols que successivament presenten el desenvolupament de la vida del narrador-personatge. La no datació fa que la memòria actui de manera acumulativa. Amb tot, la referència concreta a dates assenyalades i conegudes de la biografia del personatge permet la progressió cronològica de la temporalitat que se'ns presenta. Així, doncs, no hi haurà, com en un dietari, la datació exacta de la major part d'esdeveniments presentats. Com en d'altres llibres d'aquestes característiques, *Girona i jo* és la memòria de la globalitat del record. Per tant la descripció del temps actua com a estructura narrativa. En aquest cas no d'un heroi fictici sinó d'un heroi real. La realitat del que se'ns descriu i explica no elimina la condició narrativa de l'autobiografia, la qual cosa atorga al llibre les condicions i característiques de tot relat amb una gramàtica expositiva concreta que dóna entitat i diferencia *Girona i jo* de qualsevol altre text autobiogrà-

Dues imatges de l'àlbum familiar de Palol: anades a Bescanó durant la construcció de les centrals d'Electroquímica Berenguer.

«Girona i jo»

fic. Així *Girona i jo* té una estructura ben definida que seguint l'ordre expositiu del temps gira entorn d'uns nuclis temàtics i que expliquen i donen sentit global al llibre.

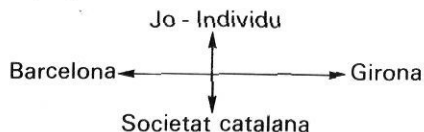
I penso, com intentarem explicar, que aquesta estructura narrativa és del tot raonada i s'ajusta a la intencionalitat última que probablement portà Miquel de Palol a escriure el llibre. Les idees principals queden del tot lligades i la progressió del raonament queda estratègicament situada al llarg del text per tal d'arribar, com una conseqüència lògica de l'exposició, a les conclusions finals que l'autor ens mostra. Així Miquel de Palol, com és característica definidora del gènere, no sols explica una vida sinó que justifica unes decisions o interpreta unes situacions per tal que el lector entengui i pugui acceptar al globalitat psicològica i humana del personatge.

L'estructura temàtico - temporal del llibre no és pas gens ingènua i, segons el nostre criteri, s'ordenaria, partint de la seqüència de divuit capítols, de la següent manera:

- I - III: Els avis
- IV - VI: L'Institut
- VII: Iniciació
- VIII: Barcelona
- IX - XVI: Girona
- XVII: El treball professional
- XVIII: La fi d'una època. La renúncia.

Lògicament aquestes simples unitats temàtiques dominants que permeten establir els nuclis d'exposició i reflexió principal poden creuar-se amb d'altres eixos temàtics dins d'un mateix capítol. Per altra banda, la descripció d'aquesta exposició seqüencial que configura l'estructura permet establir a la vegada dos eixos sintetitzadors de tot el llibre. El primer té en un vèrtex el Jo - Individu i a l'altre la Societat catalana, tant en allò que fa referència a la política com a la cultura. L'altre eix, claríssim i importantíssim, és el que s'estableix entre dues ciutats Barcelona - Girona.

Així:

Cada un d'aquests eixos té un pol positiu i un de negatiu creant-se així la relació entre dues categories explicitada per l'equivalència positiu versus negatiu o, contràriament, negatiu positiu. En la línia vertical de l'esquema suara descrit la relació positiu versus negatiu està explicat per l'eix Jo - Individu/Societat catalana, tot i que la

negativitat de la segona part de la relació és tènue. En canvi una major radicalitat apareix en la negativitat del primer element de l'eix horitzontal, Barcelona/Girona, que clarament s'explica per una relació de negatiu versus positiu. Els valors positius i negatius del llibre creen, per tant, dues noves coordenades. La positiva identificada per la relació Jo - Individu/Girona i la negativa representada per la relació Barcelona/Societat catalana. No serà sobrer observar que l'equivalència i relació positiva és la que dona títol a les memòries de Miquel de Palol i que, a més, compleix la funció de lligam dialèctic individualitat/col·lectivitat present a la majoria de memòries i autobiografies. En aquest aspecte, i com una conseqüència del que hem dit, tampoc no serà sobrer observar la identificació de l'escriptor amb la seva ciutat i el gran relleu que pren en el llibre. Per això hem dit abans que a *Girona i jo* dominen els eixos temàtics anunciats en el títol.

LES DUES COORDENADES. DESCRIPCIÓ

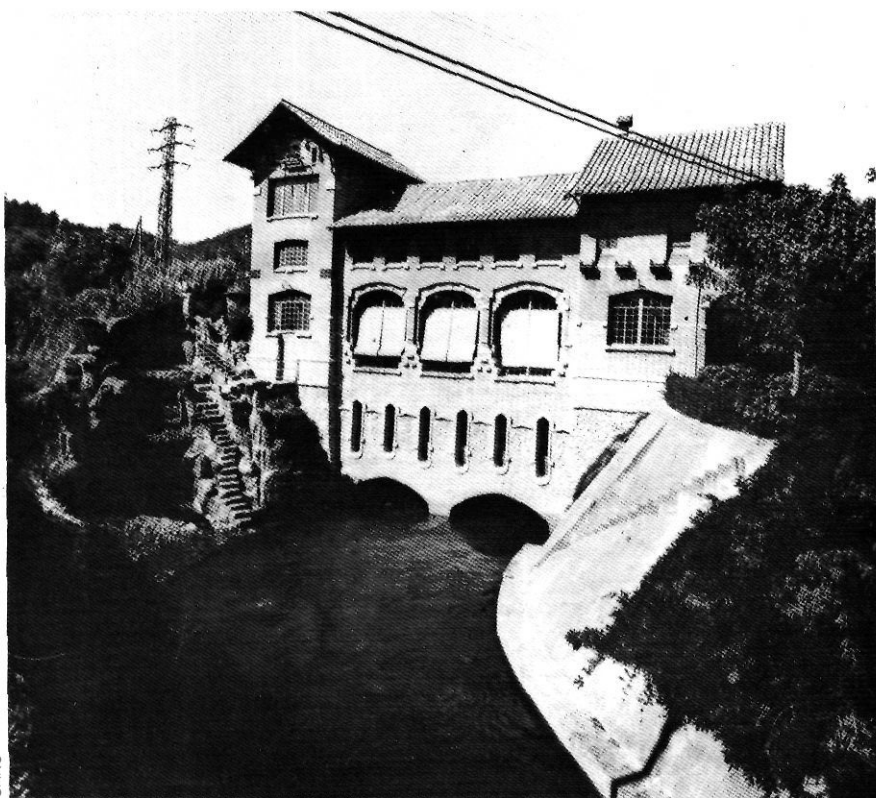
Maria Dolors Fulcarà a *Girona i jo*⁽¹⁴⁾, Alan Yates en el pròleg a *camí de llum*⁽¹⁵⁾ i, més recentment, Pere Rovira a "En el centenari del poeta Miquel de Palol"⁽¹⁶⁾, ja fan diverses referències, explicacions i interpretacions de molts

dels aspectes més importants de *Girona i jo*. A ells remetem. Amb tot, voldríem referir-nos als quatre caps de les dues coordenades que hem establert per explicar el moviment interior del llibre. Crec que són els quatre grans conceptes que l'expliquen i als quals, amb una extensió d'anàlisi diferent, caldrà anar per interpretar millor el seu significat.

a. Jo - Individu

Nucli essencial, amb Girona, del llibre. Lògicament en seguir una estructura temporal d'exposició passa per les diferents etapes de qualsevol persona. Els nuclis d'exposició temàtica que presenta entrecreuant-se en els diversos capítols, són els següents: Família/Formació/Amics/Literatura i Treball.

Família. Segons l'estructura que hem presentat, la família domina en els capítols I a III amb la particularitat que és força més present la figura dels avis que no la dels pares. Entre els avis hi haurà les dues branques familiars que seran vistes de manera diferent. Uns seran els "avis de la plaça", els comerciants, als quals sovint s'hi refereix com "el senyor Felip i la senyora Jerònima". L'altre, molt més familiar, proper i estimulante serà "l'avi de casa", tot explicant les aventures passades conjuntament, les excursions i caceres. Hi ha una marcada nostàlgia i to èpic. Sovint correspon

Central Elèctrica de Bescanó, de Joan Roca i Pinet, 1916.

m de Palol

al record i malifetes dels jocs de la infantesa.

Mentre la referència a la mare i germans no és massa present, en el capítol VIII al·ludeix a la formació i activitat intel·lectual del seu pare, tot recordant-lo com un dels intel·lectuals de la Renaixença a Girona. Personalment la branca paterna –pare i avi de casa– és vista amb major simpatia que la materna.

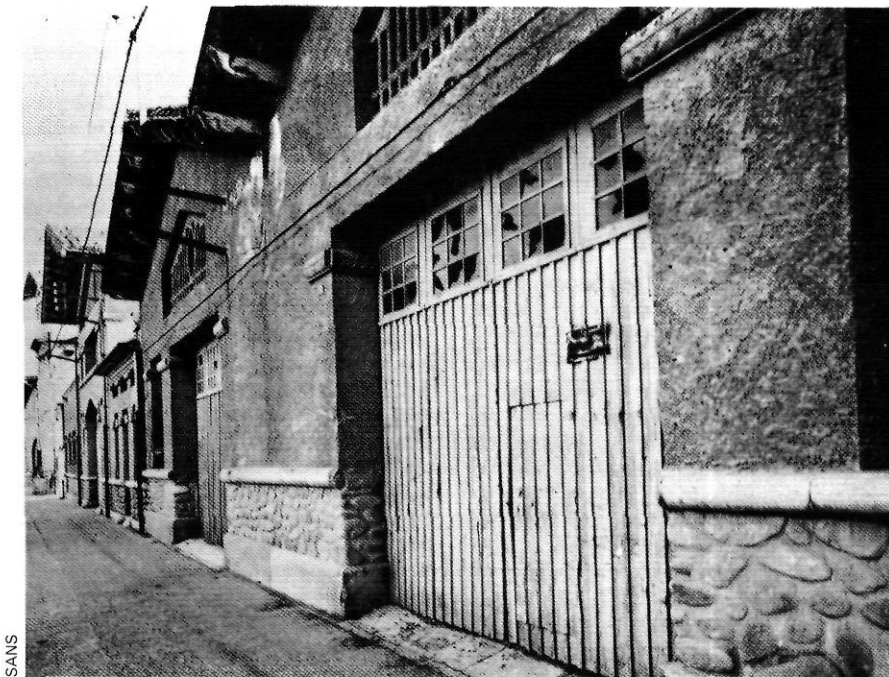
Formació. Els elements de formació intel·lectual passen pels primers estudis –l'escola de pàrvuls del senyor Llenes, o l'elemental del senyor Isern (cap. III)– vistos amb nostàlgia i admiració, sobretot pel que fa al senyor Isern. El pas a l'Institut (caps III-VI) és un altre nucli important i extens. La vida a l'Institut, les classes amb els professors, les lluites entre els alumnes, omplen aquests capítols que corresponen als darrers cinc anys del segle i, biogràficament, a l'adolescència de l'autor. Finalment en el capítol VII hi ha una referència, sense massa acritud, a la brevíssima aventura adu-cativa a Barcelona –Facultat de Dret– que ha d'abandonar per manca recursos econòmics. Cal dir, però, que ací ja manifesta la seva poca constància i capacitat de lluita per aconseguir els seus propòsits tal com reconeix en afirmar: "quan no es té gaire voluntat costa molt tornar a emprendre una tasca oblidada, sobretot quan això comporta haver de fer un esforç i un sacrifici" (17). Aquest era un moment clau en la seva vida i història que predetermina el seu futur intel·lectual i professional, car amb aquesta decisió prepara el definitiu "retorn a Girona". (c. IX).

Els amics. Tant en l'aspecte humà com literari l'amistat, el cercle d'amics, és un dels elements bàsics per definir el tarannà de Miquel de Palol. Fins i tot la fi del llibre, que és la fi de tota una època, s'explica en relació a la desaparició, mort o allunyament dels amics. Els amics són la tertúlia, la manera de viure el temps nocturn, de participar i incidir en el món cultural i literari. Els amics són la força de grup per a reactivar culturalment Girona, per a modernitzar la vida intel·lectual de la ciutat. Mai capdavanter –que ja ho era en Xavier Montsalvatge⁽¹⁸⁾– però sempre actiu i seguidor de totes les activitats fins a ser, com ja hem dit, la manera més important de viure la literatura i formar el "nucli de Girona", proper al modernisme literari amb tot el que això comporta de destemporalització en relació al procés literari que vivia Barcelona. I que de nou, en l'aspecte més important del llibre, contraposa una ciutat amb l'altra. Ho explica el mateix Palol quan en el capítol IX, després de guanyar, en els Jocs Florals de Barcelona de l'any 1908, el premi Fastemrath, se sent com un intrús a la ciutat tot descrivint la visió dels vells, dels homes de la fi de segle, Guimerà, Rusiñol, Costa i Llobera, i sentir el refús dels més joves: el noucentisme. Els amics de Barcelona, els que havia conegut fent el servei militar: "era un nucli cada vegada més solitari i rebel, més desplaçat tant de la vellura anquilosada, com de la joventut obedient i benvista" (19). Ho confirma, en parlar de la seva obra, Alan Yates al pròleg de *Camí de llum*: "Era un tipus de literatura esteticista i

"decadent" que començava a tenir mala premsa entre les autoritats ascendents just quan Palol s'hi estrenava, i els seus llibres foren condemnats més que res per la indiferència i pel silenci. Els experiments narratius de Miquel de Palol se situen en plena crisi de la novel·la modernista"⁽²⁰⁾. I ho rebla Joan-Lluís Marfany, en un article força important, quan en parlar del llibre *Literatura Catalana Contemporània* de Joan Fuster, planteja la dificultat d'ús del concepte "generació" aplicat a modernistes i noucentistes. Fuster, en parlar dels narradors "modernistes" cita, entre d'altres, Miquel de Palol, i es troba, com assenyala Marfany, en l'evidència de reconèixer que són "estrictament coetanis dels més conspicus noucentistes"⁽²¹⁾. Certament Josep Carner sols és un any més jove, (nasqué el 1884), que Miquel de Palol, nascut el 1885. Dada important. Aquesta desincronització històrica caldrà atribuir-la a la incomunicació cultural entre els cercles barcelonins i gironins? A un error de direcció i mestratge en la persona del capdavanter del grup, Xavier Montsalvatge? Tant se val. Amb tot, la resposta més senzilla és creure que responia a concepcions i actituds diferents davant la literatura, la qual cosa no exclou, però, veure, com diu Miquel de Palol, als cercles barcelonins com a cercles tancats a tots aquells que vinguessin de fora de la ciutat i no participessin d'uns plantejaments semblants.

Els amics gironins, lluyans i marginals als de Barcelona, són el principal estímul de l'autor fins a ésser, la dissolució del grup, un fet clau per a interpretar el final de llibre. Si el capítol VII és el d'iniciació a molts aspectes de la vida adulta del personatge –anada a Barcelona, treball, primers poemes– també serà el moment de la irrupció de l'amistat i d'aquests amics. Comencen les tertúlies i l'amistat amb Xavier Montsalvatge present al llarg de tot el llibre fins a la seva prematura mort. Aquests contactes, passejades, tertúlies nocturnes s'intensificaren amb el retorn definitiu de l'autor a Girona (c. IX) i es desenvoluparen en la part més extensa de llibre que és la dedicada a la ciutat (caps. IX a XVI).

Els grans amics seran l'esmentat Montsalvatge, Carles Rahola i Prudenci Bertrana, que esdevindrà un important contacte barceloní per als articles irònics i satírics que sobre la societat gironina Palol publicà a la premsa de Barcelona –"L'Esquella de la Torratxa", "La Campana de Gràcia" i "La Cuca Fera"– tal com explica l'autor en el capítol XV de *Girona i jo*. Bertrana deixà Girona per diverses raons, però no foren de les menys importants els

Central Elèctrica Berenguer, del mateix arquitecte, al carrer Migdia de Girona, 1922.

«Girona i jo»

conflictes que tingué amb la societat i autoritats gironines en la direcció del setmanari republicà, "Ciudadanía", que va dirigir des de 1910. Anteriorment, entre d'altres, Bertrana havia col·laborat amb la colla d'amics de Palol a "Catalanitat". Després del conflicte amb "Ciudadanía" i de passar uns dies a la presó, Bertrana s'instal·là a Barcelona i demanà les col·laboracions a Miquel de Palol que també trobaren problemes amb la censura. La marxa de Bertrana se sentia pel grup d'amics de Miquel de Palol com una pèrdua important, tot i la vida solitària i aïllada que Bertrana menava a Girona.

Literatura. Lògicament és també un tema important dins les Memòries que analitzem. En parlar dels amics ja hem situat algunes qüestions. Els trets essencials són les reflexions sobre l'obra pròpia i les opinions sobre la literatura de l'època que representava per a l'autor, com ja hem dit, una contraposició entre ells —els de Girona— i els altres —els de Barcelona—, és a dir, entre modernistes i noucentistes. Val a dir que el to de la contraposició, seguint el de tot el llibre, és lleu i no massa àcid perquè, en el fons, Miquel de Palol s'utocensura de poc lluitador i de no haver fet l'esforç continuat que cal per afirmar qualsevol obra literària. Sembla assumir, en aquest punt, el mateix fatalisme advers que atorga el personatge masculí de la seva novel·la, *Camí de llum*, publicada amb un cert èxit l'any 1909. És una altra dada que voldríem introduir. En l'actitud final de Carles en descobrir la malaltia de la seva filla Maria, sobre qui, d'alguna manera, es projecta la malaltia i mort de la seva dona Emma, hi ha una actitud estoica d'acceptació. S'enfrontarà a una realitat adversa que voldria diferent, però la possibilitat de transformació s'escapa als límits de la seva condició humana⁽²²⁾. Aquesta sensació de lluita contra una realitat que ell no accepta, com és la d'ésser considerat pel altres com un "poeta local", però de la qual tampoc no ho fa tot per a sortir-se'n, és present de manera un tant angiosa al llarg de tot el llibre. Reconeix i honestament accepta els seus propis límits, però també creu que els altres el condemnaran a una consideració que ell no creu justa. Sembla, com encertadament assenyala Pere Rovira que: "Progressivament, les seves memòries ho mostren, Miquel de Palol va perdent convicció. No abandona la poesia —l'obra inèdita d'aquests anys és superior a la publicada—, però sembla veure's obligat a acceptar que no podrà ser el poeta que volia"⁽²³⁾. Per a la consideració de la seva obra es produirà, doncs, una situació negativa que Miquel de Palol sembla acceptar,

perquè creu que no es pot fer res per a canviar el camí de la història el qual ell assumeix i se sent com un protagonista secundari. Hauria estat important la continuació d'aquestes memòries per veure com evoluciona aquesta actitud tot i que, havent estat escrites en els darrers mesos de vida de l'escriptor, sembla que és una posició definitiva o que hauria canviat molt poc.

L'itinerari intel·lectual i literari de l'autor s'inicia amb unes primeres activitats culturals i teatrals al "Círculo Católico de Obreros" on ell es reconeix com a membre actiu, dinamitzador i capdavanter en la modernització del "Círculo" (cap. VI.). Després de la breu etapa barcelonina retorna a Girona, entra en contacte amb els amics, escriu els primers poemes i participa en la revista "L'Enderroc" (cap. VII), que probablement per la seva "ingènua ironia bohèmia" va tenir "una vida tan curta com malaguanyada"⁽²⁴⁾. L'anada a Barcelona per fer el servei militar li permet entrar en contacte amb els ambients culturals de la ciutat i conèixer Joan Maragall, figura respectada per l'autor. Posteriorment tornarà a la ciutat en guanyar el primer premi literari, el Fastenrath, any 1908. La publicació de la seva novel·la, *Camí de llum*, pràcticament no és recollida en el llibre. Com tampoc no ho són altres fites personals com la publicació l'any 1905 del primer llibre de poemes, *Roses*, o el segon, *Poemes de tarda* —1914—, o la lectura a l'Ateneu Barcelonès, any 1909, invitat per Maragall i Miquel Sants Oliver, del llibre inèdit de prosas poètiques, *Llegendes d'amor i de tortura*. Aquestes absències, segurament intencionades, no deixa de sorprendre. En canvi sí que hi presenta les activitats més col·lectives que responen a l'esforç de tot un grup d'amics per fer de Girona una ciutat amb una vida cultural més intensa. Així la mutació del decrepít i bilingüe "Certament Literario" que se celebrava a la ciutat en uns Jocs Florals "més catalans i més joves d'idees" (cap. VII). O la seva vinculació a les activitats culturals de la Sala Athenea, una de les primeres obres d'arquitectura que projectà Rafael Masó, i que portà a la ciutat homes com Eugeni d'Ors, vist sempre irònicament en el llibre. Val a dir que les vegades que hi és esmentat és per rediculitzar-lo. En una ocasió, a través de les deduccions del seu amic Tharrats, que el mostra com un plagiari de D'Annunzio⁽²⁵⁾. Altres il·lustres visitants, tractats amb gran respecte, són Pau Casals o Manolo Hugué (cap. XI). L'autor considera que Athenea fou "un fogar i una càtedra". El capítol XIV pràcticament és dedicat a remarcar la importància que tingué, com a dinamització cultural, la celebració dels Jocs Florals a Girona i el de les

poblacions veïnes. Miquel de Palol remarca la seva participació com a jurat i no s'estalvia d'explicar anècdotes divertides. Com la menjada que feren en una ocasió Francesc Matheu, Frederic Rahola, Vicenç Piera, Prudenci Bertrana i ell mateix, essent membres d'un jurat. O el que s'esdevingué en el Jocs Florals de Sant feliu de Guíxols, on es produí una veritable "batalla de reines", representant una els sectors esquerrans i l'altra els dretans.

La visió crítica sobre la pròpia obra literària la presenta al final del capítol XIV, en reconèixer al seva escassa productivitat literària, probable conseqüència de la manca d'incentius per a la publicació. Miquel de Palol encomanat, segons ens diu, per la mandra de la ciutat prefereix tancar-se a la petita biblioteca de casa seva a llegir: "Si ja tot ho havien dit els altres molt millor que jo; si aquelles lectures, aquelles contemplacions, ja omplien el meu esperit, per què escriure? Si algun amic me'n feia retret, jo no sabia què contestar-li. Ser escriptor no és en veritat cap ofici, no apressava cap editor, la literatura no donava cap cèntim; i, fins i tot, els homes d'aquell temps començaven a mirar el literat com un bohemí passat de moda, i jo també començava a creure el mateix; feia de mal contestar"⁽²⁶⁾. Manifesta que quan li demanen escriu algun poema, però dramàticament afirma que "eren espurnes d'un foc colgat" i, més dramàticament encara: "Una veritable passió, potser l'hauria abrandat del tot; però aquesta no existia"⁽²⁷⁾.

Sols la darrera aventura teatral, vinculada a la companyia Vila-Daví, sembla, segons explica en el darrer capítol del llibre, reactivar la seva activitat literària, però tot i els primers èxits assolits amb l'estrena de *Senyoretta Enigma* (1920), *L'enemic amor* (1921) i el premi de teatre del Centre de Lectura de Reus, també l'any 1921, amb *Petites tragèdies*, tot acaba quan la companyia alça el vol cap a projectes "més importants i ambiciosos i es trasllada a Madrid". Com diu Miquel de Palol, "tot plegat, tres o quatre anys, es pot dir, definitivament dedicats al teatre"⁽²⁸⁾. És el final del període que memorialitza Miquel de Palol i que acaba l'any 1921, mentre insinua el que probablement seria el seu matrimoni: "D'altra banda la meua vida de solter i de solitari, prenia també camins insospitats i venturosos"⁽²⁹⁾, donat que es casa l'any 1922, als trenta-set anys. L'aventura teatral és vista quasi com un final: "Era l'hora d'endregar definitivament la ploma i les quardilles... l'epíleg d'una joventut una mica desordenada, i les darreres quardilles d'una tasca literària potser massa incongruent i individualista"⁽³⁰⁾. Amb aquestes paraules que és quasi el reconeixement d'un fracàs literari, Mi-

Autoritats gironines al parc de la Devesa. Palol és el segon de l'esquerra.

quel de Palol acaba i posa punt final al seu llibre de memòries *Girona i jo*.

Treball. El treball professional de Miquel de Palol, com tants autors i més lògicament a començaments de segle, es produeix al marge de la literatura. En el capítol VI hi ha una primera referència al treball per tal d'ajudar la seva família un cop el pare ha estat acomiadat. És un treball que fa de matinada repartint la premsa escrita del dia al costat del seu avi. Però el primer treball estable i seriós es presenta en el següent capítol, el que hem considerat d'iniciació, quan després de l'aventura educativa a Barcelona retorna a Girona i entra a treballar com a comptable mercantil. Serà, però, en el penúltim capítol quan es parlarà del seu treball a l'empresa hidroelèctrica del Comte Berenguer, on treballa al llarg de cinquanta anys. Com raonarem a la "Conclusió" d'aquest estudi, pensem que hi ha un clar motiu d'estructura narrativa que aconsellà l'autor a situar la referència al seu treball professional en aquest punt del llibre i no en un altre. Com es pot veure a l'estructura que hem assenyalat anteriorment, aquest capítol l'aïlla dels altres tot atorgant-li una entitat pròpia i decisiva en la configuració d'aquestes memòries.

b. Societat catalana

Les pàgines inicials d'aquest treball i la referència a la manca d'una "temporalitat històrica" prou notable ens estalvia d'insistir de nou sobre el que de visió o anàlisi de la societat catalana hi ha en les Memòries de Miquel de Palol. Ja hem dit que essencialment qualsevol reflexió sobre aquest fet es produeix partint de la posició gironina de l'autor i, en aquest aspecte, mostrant una contraposició clara amb Barcelona. La distància entre les dues ciutats és més que geogràfica.

Amb tot, cal dir que la voluntat de modernitat i modernització plana sobre tot el llibre. La qual cosa comporta una oposició a aquells estaments socials que segons l'autor poden impedir qualsevol transformació i avanç. En aquesta direcció és força remarcable la descripció que fa, a final del capítol XVI, dels estaments socials gironins, sobretot del que anomena l'aristocràcia pròpia i forana, representada bàsicament per la burocràcia castellana i castellanitzada de l'Estat. La seva incomprensió i oposició a qualsevol signe de catalanitat ciutadana o cultural és un dels motius de la seva crítica. Com també ho és la

impunitat amb què sovint actuen les forces anticatalanes sense que les autoritats civils es preocupin a exigir qualsevol tipus de responsabilitat per les accions provocades. Així la referència, explicada en el mateix capítol XVI, a una provocació, se suposa que executada per elements parapolicíacs, exercida contra els ciutadans pels carrers de Girona, no comporta cap reacció de les autoritats civils que prefereixen oblidar-ho. En tot cas són exemples per a definir, per una banda, la catalanitat de l'autor i, per l'altra, com a jove que és, la seva voluntat modernitzadora empeltada d'actituds d'esquerra. Girona és l'objectiu d'aquesta modernització i ell hi participa des de l'àmbit que li és més avinent i possible: l'activisme cultural i literari. Per altra banda, els conflictes socials de l'època són vistos com un fenomen barceloní que no arriba o afecta poc la vida quotidiana i diària de la ciutat de Girona. A la ciutat de l'Onyar les manifestacions i conflictes són escassos o, en tot cas, tenen una altra incidència. En el capítol XV l'autor s'atura a explicar el tradicional conflicte entre la política de partits i la incomprensió dels republicans per la

«Girona i jo»

qüestió catalana que porta a fer impossible que la "Unión Republicana" de Girona es convertís en "Unió Republicana", amb la qual cosa els consells de Gabriel Alomar de transformar el "Centro de Unión Republicana" no es pogueren complir⁽³¹⁾. Sense una posició política definida o adscrita a un partit polític concret, el que probablement millor explica l'actitud ideològica de l'autor i els seus amics és una opinió manifestada a l'inici del capítol X quan diu: "Els regionalistes ens trobaven massa esquerrans, els republicans massa de la "ceba", que deien; els monàrquics, fos la que fos la seva nomenclatura, massa catalanistes, i nosaltres no cal dir que els trobàvem a tots massa baixos de sostre"⁽³²⁾ i que, per exclusió sembla situar-lo en una posició del que avui en diríem d'esquerra nacionalista.

c. Barcelona

En aquesta coordenada horitzontal representada per les dues ciutats, Barcelona és el pol negatiu. El refús de Barcelona significa l'afirmació de Girona com a valor positiu. Si s'hagués instal·lat a Barcelona, probablement Girona hauria estat vista amb la nostàlgia dels orígens, dels anys de joventut. En no produir-se, l'afirmació de Girona és total i absoluta. Barcelona és la ciutat distant, llunyana i, sovint, impossible, desconeguda i inabastable. És una relació frustant i frustrada.

A cinc dels setze capítols del llibre, hi ha una referència o opinió important en relació a la ciutat. El primer cop que surt és en el capítol VII que hem considerat d'"iniciació" al món dels adults. Després dels estudis de batxillerat sorgeix el projecte de salt a Barcelona amb el qual hauria pogut

Miquel de Palol vist per "son devotíssim amic" Josep Aguilera, 1927.

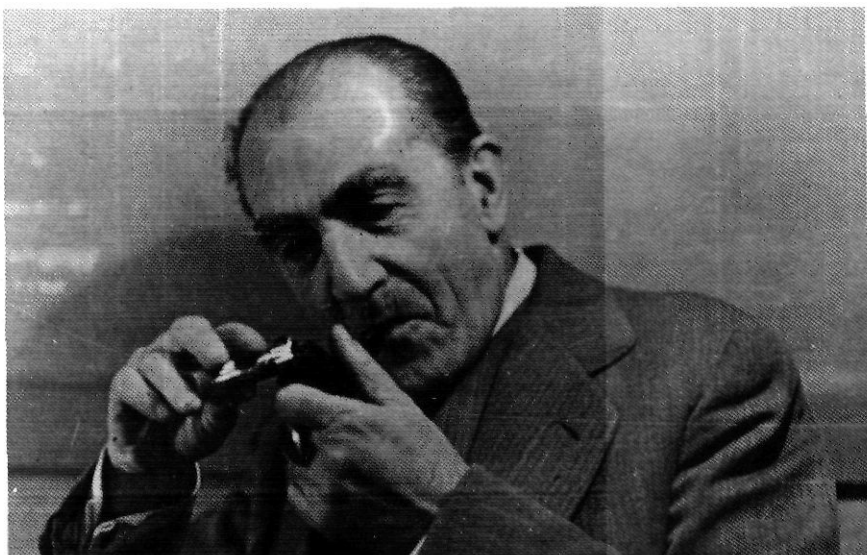
ésser la seva formació d'advocat. Les seves possibilitats de trobar feina per a poder-se pagar els estudis fracassen i ha de tornar a Girona. Aquest fet marcarà lògicament el seu destí professional i, probablement, també l'intel·lectual. En tot cas, el camí d'accés a certs sectors de la ciutat queda tallat.

En el capítol següent, el VIII, hi ha la segona referència a Barcelona, ciutat on féu el servei militar. Tenia divuit anys. És, sens dubte, la visió més feliç, el moment més dolç de relació amb la ciutat. Descobreix el Paral·lel, visita el barri xinès. Coneix, doncs, els misteris de la ciutat oculta, però també els ambients culturals, la qual cosa li permet iniciar les seves col·laboracions a "El Poble Català". Inicia la seva amistat amb el grup d'amics de Barcelona: Pere Prat Gaballí, Alfons Mase-

ras, Ramon Vinyes, Pere B. Tarragó i J. Puig i Ferrater. Hi ha, doncs, una relació oberta i positiva amb la ciutat.

Fins i tot ell mateix assenyala la diferència: "Barcelona vivia en aquella època, malgrat els seus sotracos polítics i socials, en plena eufòria... Barcelona era una ciutat nova que jo no anava pas a conquerir, com es pensaven fer-ho tants altres joves com jo, escriptors o artistes, amb algun dels quals vaig intimar ben aviat, sinó que deixava que em conquerís ella. Com m'hi sentia diferent de la primera vegada, que hi havia anat a començar uns estudis que no van reeixir!"⁽³³⁾. Amb tot, hi ha una clara constatació crítica: "A Barcelona les "capelletes" eren moltes i infranquejables"⁽³⁴⁾.

Després de la seva irresponsable "deserció" militar, portat per la nostàl-

Miquel de Palol i la seva pipa, cap als anys cinquanta.

gia de veure Girona i els seus, i un cop resolta sense cap transcendència greu, retorna a la seva ciutat (cap. IX). D'alguna manera és un retorn definitiu i ell mateix accepta que Girona és el seu món i no el de Barcelona: "vaig comprendre de seguida que tot el passat no havia estat res més que un somni, que el meu món era allí"⁽³⁵⁾. En el mateix capítol hi ha l'episodi, any 1908, del premi Fastenrath que guanyà i la sensació viscuda d'ésser un estrany i un intrús en els medis i cenacles cultes de la ciutat. Era un altre món per això la ciutat se li mostra com a "llunyana i esquerra".

En el capítol XV hi ha una nova referència explicant les seves col·laboracions a la premsa satírica de Barcelona a petició del seu amic Bertrana. I finalment en el capítol XVI, estratègicament situada abans dels dos darrers XVII i XVIII, hi ha una afirmació crítica sobre la ciutat a la qual culpa del seu menyspreu per tot allò que hi passa fora: "Val a dir, però, que Barcelona, en tots els ordres, ha contribuït molt, amb la seva egolatria, a menysprear el valor que podien tenir aquelles comarques i, de fet, a ignorar-les"⁽³⁶⁾. És la darrera opinió i, a la vegada, com una exculpació del seu propi destí intel·lectual.

d. Girona

Aquest destí es projecta a Girona. La ciutat no és solament un espai urbà, sinó l'espai de l'home del poeta i de l'escriptor. Al llarg d'aquest itinerari pel llibre de Memòries de Miquel de Palol he esmentat diverses vegades el paper que té i juga la ciutat en la seva persona i obra. Però Girona no és solament el cau amic, la seguretat, l'eix sobre el qual gira i es mou tota la seva activitat. Girona es projecta de moltes més maneres en el llibre de Miquel de Palol. Així l'escriptor ens presenta la descripció de la ciutat, les

transformacions urbanístiques, la vida quotidiana, els estaments socials, la vida cultural i les activitats literàries.

A l'estructura narrativa anteriorment presentada, la presència de Girona es fa del tot clara a partir del capítol IX, moment del retorn i afirmació gironina de l'autor. Amb tot, i com és lògic, Girona és present des del primer capítol. La presència familiar, la infantesa, els anys de formació ja mostren la vida quotidiana de la ciutat. Però on ja es fa una referència intencionada i concreta és en el capítol IV, on l'autor descriu la ciutat en el canvi i tombant de segle. Abans, en els capítols II i III, ens havia mostrat els seus entorns. Una ciutat, la que ens descriu, tancada en les seves muralles, situació de tancament que projecta a totes les seves actituds i manifestacions: "La manera de ser de la seva gent, el seu treballar agreïat, els seus costums, la seva manera de pensar i de sentir, era ben igual a la dels ciutadans del segle XVII"⁽³⁷⁾. La religiositat era una fe i creença de segles que es complementa amb les tradicions i festes populars de l'estiu, incloses en aquest capítol, que és com una presentació de la ciutat.

Després de l'afirmació gironina del capítol IX, just a la meitat del llibre, Girona és, al llarg dels següents, l'eix narratiu d'aquestes Memòries. Així els capítols X i XI mostren la part més quotidiana de la vida ciutadana: l'arribada del cinema, les distraccions i diversions populars, els balls, les fonts com a llocs d'excursió, o com es viu la Setmana Santa i la Pasqua a la ciutat. També la sensació que despertà el primer automòbil que arribà a la ciutat, un "Dion-Bouton" del senyor Berenguer, el propietari de l'empresa on treballà Miquel de Palol. Tot un capítol, el XIII, és dedicat a descriure dos personatges populars, en Pepet Gita-

no i en Picandillo. I un altre capítol, el XII, a presentar Girona com una ciutat d'artistes entre els quals cal remarcar Santiago Rusiñol, que desenganyat de Sitges projectà, sense èxit, instal·lar el seu "Cau Ferrat" sitgetà a la ciutat gironina. És interessant i per raons estètiques molt indicatiu, comprovar com els dos personatges que al llarg del llibre són tractats amb major simpatia i respecte són, precisament, Santiago i Joan Maragall. Santiago Rusiñol és l'escriptor i intel·lectual a qui, per la seva relació i vinculació a la ciutat gironina, dedica més espai.

Finalment un altre dels moments claus de la presència de la ciutat en el volum, el trobem al final del capítol XVI, just abans dels dos que clouen el llibre i que bé es poden presentar com les conclusions a l'espai de vida que memorialitza a *Girona i jo*. Per altra banda, les descripcions que fa de l'interior de les cases i dels estaments socials de la ciutat, en aquest capítol XVI, cal considerar-les de les millors i més reexides del volum, sobretot la descripció dels interiors. Quant als estaments socials, s'adona que no han estat tractats anteriorment i omple la llacuna amb la seva visió-interpretació de l'aristocràcia gironina. La ciutat, doncs, és constituïda per una menestralia, classe mitjana i aristocràcia que dona el ritme de la vida quotidiana. Davant aquests estaments se situa el seu grup d'amics i ell mateix amb la voluntat modernitzadora que abans hem esmentat, tot i que el fruit de la seva comesa sempre és de resultats incerts: "Entre tots aquests estaments, el nostre petit grup d'incontrolats, què erem?, què representàvem? Ben poca cosa. Però treballàvem i existíem"⁽³⁸⁾.

Miquel de Palol en el moment de publicació de "Girona i jo", 1972.

«Girona i jo»

CONCLUSIÓ

Arribats a aquest punt, i després de l'anàlisi atenta del contingut del llibre de memòries *Girona i jo* de Miquel de Palol, poques coses més ens queden per dir que no hagin estat esmentades en els apartats anteriors. En tot cas insistir en el fet que el discurs autobiogràfic seguit per l'autor respon a una lògica narrativa absoluta. Tots els elements són introduïts en el punt que cal per arribar al capítol final en el qual clou tota una etapa de la seva vida. Després de la descripció familiar inicial (I a III) i de l'etapa de formació (IV a VI), hi ha un capítol d'iniciació al món adult representat pel primer viatge a Barcelona, el món del treball, la vinculació als àmbits literaris i a la colla d'amics gironins (VII). En el capítol

següent (VIII) es produeix la descoberta i coneixement de Barcelona. Després seguirà el retorn a la seva ciutat i l'afirmació gironina de l'autor (IX), que obre la part més extensa del volum, on Girona es l'eix descriptiu (fins a XVI). Acceptada la seva manca de productivitat i estímulo literari (XV), en el capítol següent, XVI, hi ha la referència a l'egolatria i menyspreu de Barcelona per tot el que passa fora de la ciutat, que és com una exculpació i acceptació del seu propi destí intel·lectual. L'única afirmació que li queda al marge del món literari és el seu propi treball que ocupa tot el capítol XVII i prepara el final del llibre. El darrer capítol, el XVIII, mostra la fi d'una època. En l'aspecte literari és l'aventura en el capítol XI amb l'esclat de la primera Guerra Mundial, ara, la mort de Xavier Montsalvatge, serà un esdeveniment definitiu. La mort, el matrimoni o la marxa dels amics de la

ciutat n'és el principal motiu. Per altra banda sap, perquè ho constata, que en els medis intel·lectuals és vist com un "poeta local", adscripció contra la qual ha lluitat –potser no amb la força que calia sense haver aconseguit una consideració diferent. I anuncia, per això la importància del capítol XVII, de tema professional, el que serà un canvi important a la seva vida. Acabades les memòries, l'any 1921, es casa l'any següent. Començava un nou itinerari personal que havia de descriure en el segon i tercer volum d'aquestes memòries, que, malauradament, no arribà a escriure mai. Tres mesos després d'haver acabat la redacció del primer volum, *Girona i jo*, Miquel de Palol moria a la seva ciutat de Girona, a l'edat de vuitanta anys. Era el 13 d'agost de l'any 1965.

NOTES:

- 1) "Sobre memòries i dietaris: intent de caracterització d'un gènere", dins *Els Marges*, núm 1. maig del 1974. ps. 11 - 115.
- 2) Llibre de butxaca, núm. 58. Edt. Pòrtic. B - 1972.
- 3) Pròleg a *Girona i jo*, p. 7.
- 4) Pròleg a *Girona i jo*, p. 11.
- 5) Pròleg a *Girona i jo*, p. 11.
- 6) Miquel de Palol va néixer l'any 1885 i el llibre recull els fets esdevinguts fins l'any 1921, any de la mort del seu amic Xavier Montsalvatge.
- 7) Alan YATES, pròleg a *Camí de llum*, "Antologia Catalana", núm. 82. Edics - 62. B - 1976, p. 7.
- 8) Col·lecció de Monografies del "Instituto de Estudios Gerundenses", núm. 5. Any 1976. ps.124 - 125.

- 9) *Girona i jo*, p. 88.
- 10) *Els Marges*, núm. 1. p. 115.
- 11) Pròleg a *Girona i jo*, p. 7.
- 12) Pròleg a *Girona i jo*, p. 9.
- 13) Pròleg a *Girona i jo*, p. 11.
- 14) Vegeu cita 8.
- 15) Vegeu cita 7.
- 16) *Serra d'Or*, núm. 310 - 311, juliol-agost 1985. ps. 53 - 54.
- 17) *Girona i jo*, p. 70.
- 18) *Girona i jo*, p. 74.
- 19) *Girona i jo*, p. 107.
- 20) Pròleg a *Camí de llum*, ps. 8 - 9.
- 21) "Reflexions sobre Modernisme i Noucentisme", dins *Els marges*, núm. 1. p. 54.
- 22) Alex BROCH, "Fatalismo adverso", *El Correo Catalán*, 11 de març 1976.
- 23) *Serra d'Or*, núms. 310 - 311. ps. 53 - 54.
- 24) *Girona i jo*, p. 74.

- 25) *Girona i jo*, Vegeu ps. 132 i 167.
- 26) *Girona i jo*, p. 194.
- 27) *Girona i jo*, p. 195.
- 28) *Girona i jo*, p. 246.
- 29) *Girona i jo*, p. 246.
- 30) *Girona i jo*, ps. 246 - 247.
- 31) *Girona i jo*, p. 184.
- 32) *Girona i jo*, p. 112.
- 33) *Girona i jo*, ps. 84 - 85.
- 34) *Girona i jo*, p. 88.
- 35) *Girona i jo*, p. 97.
- 36) *Girona i jo*, p. 203.
- 37) *Girona i jo*, p. 48.
- 38) *Girona i jo*, p. 219.